

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2023.23.3.98-109>

Expressive and Emotional Expressions in Literary Critical Reviews Presented in Literary Periodicals and Opinion-Forming Journals (with Respect to 2021)

Expresívne a emocionálne výrazy v literárnokritických recenziách prezentované v literárnych periodikách a mienkotvorných časopisoch (so zreteľom na rok 2021)

Lukáš Švajlenin, Beáta Pošteková

Abstract

Contemporary literary criticism is increasingly seen in an interdisciplinary concept between literary science and journalism (e.g. Mária Stanková). There may be several reasons for this, not least the fact that literary critical texts are now written not only by renowned literary critics, but also by anyone interested in commenting on literature. In view of the increasing subjectivity of expressing and presenting the reader's evaluation of a work of fiction in literary-critical reviews, we focus on its various types published in 2021 with regard to emotionally-expressive lexical units. The aim of the paper is to compare the peculiarities of expressive-emotional expression in reviews of literary-cultural periodicals (*Fraktál*, *Books on the Reach*) and opinion-forming media (*Pravda*, *.week*) by means of text analysis.

Keywords: Expressiveness. Emotionality. Review. Literary criticism. Opinion-forming media.

Úvod

V tomto článku si povieme niečo o literárnokritických recenziách so zreteľom na ich emocionálny a jazykovo-expresívny výraz. Všímať si nebudeme len recenzie prezentované v literárno-kultúrnych periodikách (v našom prípade *Fraktál* a internetový portál *Knihy na dosah*), ale aj mienkotvorných (týždenník *.týždeň* a denník *Pravda*), nakoľko sa literárna kritika prezentuje nielen v literárnych, ale aj v mienkotvorných médiách. Našou snahou je sledovať rozdiely medzi emocionálnym a expresívnym v hodnotiacej časti recenzií týchto dvoch typoch mediálneho (špecializovaného a nešpecializovaného) priestoru.

Recenzia a jej literárnokritický a publicistický rozmer

Literárna kritika má vo svojej podstate hraničné postavenie, podľa V. P. Muromského „*predstavuje zložitú a v praxi veľmi rôznorodú zmes vedec-kosti, publicistikosti, umeleckosti a v praktickej oblasti môže ktorákoľvek z týchto aktivít vystupovať ako dominujúca, nehovoriac o tom, že ich spojenie môže mať mnoho variácií.*“¹ Ak vnímame literárnu kritiku v takejto interdisciplinárnej, hraničnej podobe, najmä v súčasnosti, treba podotknúť, že má možnosť nielen byť predmetom štúdia literárnej vedy, ale aj predmetom žurnalistiky – mediálnych štúdií. V súčasnosti takýto postoj prezentuje u nás vedkyňa Mária Stanková, ktorá vo viacerých článkoch predstavila túto tézu založenú aj na tom, že „*hodnotenie umenia a informovanie o dianí v oblasti kultúry patrí k základným funkciám žurnalistiky*“². Vo svojej knihe *Literárna kritika v slovenských médiách včera, dnes a...*³ zhrnula poznatky literárnej kritiky ako literárnej publicistiky. Recenzistiku a literárnu kritiku (resp. akademickú kritiku a kritiku novinársku, publicistickú) kategoricky od seba neoddeľuje, ako to často robia mnohí vedci, ale pracuje s konceptom „*literárnej kritiky ako aktivity, ktorá zahŕňa viaceré činnosti a texty akademickej, interpretačnej kritiky až po rôzne varianty literárnokritických prejavov, ktoré sú spojené s internetom a sociálnymi sieťami*“⁴. Upozornila, že literárna kritika od druhej polovice 20. storočia sa čoraz viac prejavovala aj do mienkotvorného periodika a nezostávala len v pozícii literárno-kultúrnych (špecializovaných) časopisov; a ako vidíme aj vyššie, v Stankovej výroku, hovorí, že literárna kritika v súčasnosti už prekračuje aj hranicu týchto intencií (t. j. je prítomná na sociálnych sieťach).

V rámci typológie literárnej kritiky možno hovoriť, že takéto chápanie literárnej kritiky má korene u francúzskeho kritika Alberta Thibaudeta, ktorý vo svojej esejistickej štúdii *Fyziológia kritiky*⁵ určil tri podoby literárnej kritiky: (1) **spontánna** (novinárska), (2) **profesionálna** (akademická, univerzitná), (3) **kritika majstrov** (spisovateľ ako kritik).

Recenzia je súčasťou ako masmediálnej komunikácie, tak i umeleckej komunikácie, ako to vidíme znázornené aj na Obrázku č. 1.

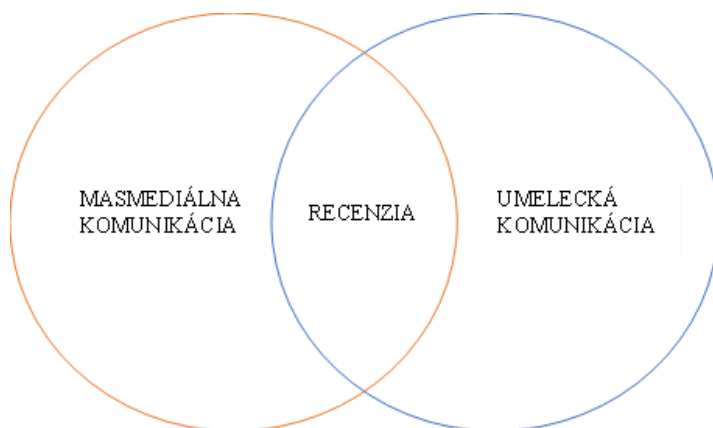
¹ V. P. Muromského myšlienku preberáme od: CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1991, s. 11.

² STANKOVÁ, Mária: Recenzia v 21. storočí. In: MIZEROVÁ, S. – PLESNÍK, L.: *Slavica Iuvenum XXII : Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Slavica iuvenum 2021*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostrave, 2021, s. 301. <https://doi.org/10.15452/SlavicaIuvenum.XXII.31>

³ STANKOVÁ, Mária: *Literárna kritika v slovenských médiách včera, dnes a...* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2021.

⁴ STANKOVÁ, M.: *Literárna kritika v slovenských médiách včera, dnes a...*, s. 14.

⁵ THIBAUDET, Albert: *Fyziológia kritiky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1964.

Obr. č. 1: *Recenzia a jej prienik do umeleckej a masmediálnej komunikácie*⁶

Recenziu možno chápať ako *žáner kultúrnej publicistiky, ktorý predstavuje, hodnotí, analyzuje, opisuje a interpretuje aktuálne umelecké dielo*.⁷ Prvý, kto informuje a poskytuje základné poznatky o novom umeleckom diele, býva recenzent a kritik, preto je vo svojej podstate dôležité, aby kritika a recenzie podliehali hľadisku bádania. Mária Stanková ďalej píše: „*časový aspekt je pri recenziách kruciálny, v súčasnosti je to prvý hodnotiaci text*“⁸.

Recenzia všeobecne patrí medzi publicistické žánre, v rámci trichotomického delenia žurnalistických žánrov (spravodajské, analytické, beletristické) ju možno zaradiť medzi analytické. Recenzia však nepatrí len do publicistického funkčného štýlu, ale rovnako tak patrí aj do odborného – náučného funkčného štýlu, preto rozlišujeme medzi publicistickou a odbornou recenziou.⁹ Recenzia má dve hlavné funkcie: „*informuje o objekte svojho záujmu [teda v našom prípade ide o umelecký, literárny text, pozn. L. Š.] a orientuje čitateľa v postoji k nemu*“¹⁰. Jazyk recenzie, ako upozorňuje Terézia Rončáková, býva často vecný, no uchováva si istú odbornú inštanciu so snahou o publicistickú živosť a **expresívnosť**. Niekedy však recenzie mávajú subjektívny až osobný charakter a vnímame v autorom úsilí presadzovanie prvku svedectva.¹¹

⁶ Prevzaté od: STANKOVÁ, M.: Recenzia v 21. storočí, s. 302.

⁷ STANKOVÁ, M.: Recenzia v 21. storočí, s. 302.

⁸ STANKOVÁ, M.: Recenzia v 21. storočí, s. 302.

⁹ Porov. MISTRÍK, Jozef: *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975, s. 15; FINDRA, Ján: *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin : Osveta, 2013, s. 290, 293 – 294; SLANČOVÁ, Dana: *Praktická štylistika*. Prešov : Slovacontact, 1996, s. 146.

¹⁰ RONČÁKOVÁ, Terézia: *Žurnalistické žánre. Vysokoškolská učebnica*. Ružomberok : Verbum, 2019, s. 118.

¹¹ Porov. RONČÁKOVÁ, Terézia: *Súčasné žurnalistické žánre. Nové i staronové modely v slovenských spoločenských týždenníkoch*. Ružomberok : Verbum, 2016, s. 235.

Jazyková expresivita a emocionálny výraz

Lexikálne jednotky zo štylistického hľadiska možno rozdeliť na dve elementárne podoby: (1) *bezpríznačné*, teda neutrálne či nocionálne; a (2) *príznačné*, kam možno zaradiť aj emocionálno-expresívne markoparadigmy.¹²

Expresívnosť spolu s emocionálnosťou sú navzájom neoddeliteľne prepojené. Každé slovo vyjadrujúce emócie je expresívne, tzn., že v tomto zmysle je výraz exponovanejší ako cit. Hovoriaci môže emócie k určitej informácii vyjadrovať emocionálnym pomenovaním. Exponent pomocou expresívnych lexikálnych jednotiek môže odlišiť svoj citový vzťah k podstate slovného prejavu, k jeho časti alebo eventuálne aj k adresátovi prejavu. Tieto vzťahy sú kladné, ale i záporné. Keďže emocionálnosť v jazyku označuje spôsob vyjadrovania emócií, expedient, ak sa angažuje v emocionálnej sfére, pomocou emocionálneho pomenovania v texte etabluje aj svoju osobnosť. Vyjadrovanie emócií a expresivita asimilujú. Ján Findra konštatuje, že emocionálne a expresívne prostriedky môžu presahovať neutrálnu textovú rovinu, sú nápadné a upozorňujú na seba pri vyjadrovaní záporného hodnotenia či interpretácii komunikovaného obsahu.¹³

Termín expresívnosť (z lat. výraz) v lingvistickom (i nelingvistickom) pojatí možno vnímať ako „*vlastnosť výrazu, osobne motivované zafarbenie prostriedku*“¹⁴ alebo ako sformulovanie vlastnej, niekedy až vyhrotenej, mienky k realite alebo osobe či javu. Za pomoci expresívneho výrazu, štylémy, lexikálnych prostriedkov, ale aj syntaktickými konštrukciami (elípsa, nedokončená výpoveď, prerývaná výpoveď, vytýčený vetný člen...) navodzujeme v texte subjektívny postoj k realite.¹⁵

Emocionálnosť (lat. citovosť, vzrušenie, pohnutie, dojatie) považujeme za „*užší pojem ako expresívnosť: emócie sú city a emocionálnosť je citové zafarbenie vyjadrovacieho prostriedku*.“¹⁶ Emocionálne lexikálne jednotky premieňajú samotné emócie na slová. To, aké znalostné zložky sa nachádzajú v emocionálnych slovách, skúma lexikálna sémantika. Opis emocionálnych významov je značne zložitý, pretože sa ťažko verbalizujú a ich význam sa nedá priamo opísať, lebo emócie môžeme spoznať len na základe príznakov.¹⁷

V širšom zmysle slova môžeme o jazykovej expresivite hovoriť nielen ako o zložitej jazykovej, ale rovnako tak aj o psychologicko-sociálnej kategórii. Výskumom jazykovej expresivity sa venoval už francúzsky lingvista, otec

¹² Porov. FINDRA, Ján: *Štylistika slovenčiny*. Martin : Osveta, 2004, s. 24 – 26.

¹³ Porov. FINDRA, J.: *Štylistika slovenčiny*, s. 25.

¹⁴ MISTRÍK, Jozef: *Štylistika*. Bratislava : Veda, 2021, s. 80.

¹⁵ Porov. ŽILKA, Tibor: Expresívnosť výrazu. In: PLESNÍK, E. a kol.: *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008, s. 55.

¹⁶ MISTRÍK, J.: *Štylistika*, s. 80.

¹⁷ Porov. DOLNÍK, Juraj: *Lexikológia*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003, s. 221.

modernej štylistiky, Charles Bally. Expresivitu vnímal v opozičnom chápaní: *expresívnosť – intelektuálnosť* (nociónálnosť), ako jav, zasahujúci úplný jazykový systém, úplné jazykové dianie (teda langue i parole).¹⁸ V českom prostredí venoval expresivite komplexnejšiu pozornosť Jaroslav Zima, na Slovensku to bol Jozef Mistrík, Ján Findra, teoreticky prinášala najnovšie poznatky o expresivite v 60. a 70. rokoch minulého storočia Mária Ivanová-Šalingová.

Pri deskripcii jazykovej expresivity je potrebné venovať pozornosť nielen jazykovým prostriedkom a postupom disponujúcim konštantným expresívnym príznakom, ale aj tým, ktoré ho získavajú v situácii a kontexte. Expresívny výraz totiž predstavuje taký segment vyjadrovacích prostriedkov, ktorý prezentuje emocionálnu, afektívnu, citovú a vôľovú podobu výpovede, komunikuje o vzťahu a zážitku, ktorý môže mať kladný alebo záporný citový príznak.¹⁹ Ako upozorňuje Jules Marouzea, expresívnosť sa po obsahovej stránke spája aj s hodnotením, výpoveďou hodnotiaceho, hodnotiacim súdom, či postojom hovoriaceho.²⁰

Jaroslav Zima²¹ diferencuje expresívnosť na tri základné typy: (1) *inherentnú*, (2) *adherentnú* a (3) *kontextovú*.

V **inherentnej expresivite** ide o expresívne výrazy, ktoré dávajú význam i bez znalosti kontextu, tzn., že expresívnosť slova je neodlúčiteľnou súčasťou jeho významu.

Vo svojej podstate v **adherentnej expresivite** ide o slová neutrálne, ktoré nemajú v základnej štruktúre znak expresivity, avšak v určitom kontexte, na základe významového vetvenia lexikálnej jednotky, môžu získať vlastnosti expresivity ako svoj sekundárny význam.

Pri **kontextovej expresivite** možno hovoriť, že kým inherentá a adherentá expresivita slov prináleží do odvetia lexikológie, tak kontextová expresivita podľa Jaroslava Zimu spadá iba k štylistike, no k lexikológii už nie. Mária Ivanová-Šalingová ju zaraďuje do oboch oblastí (t. j. aj lexikálnej aj štylistickej), hovorí o nej, ako o tzv. aktualizovanej expresivite²². V kontextovej expresivite „slovo môže pôsobiť expresívne, aniž se jeho význam zmení“²³. Môže ísť napríklad o pejorativizáciu, ironizáciu, analógiu alebo asociáciu.

¹⁸ IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária: Z teórie výskumu expresivity. O pojme jazyková expresivita. In: *Slovenská reč*, 1968, roč. 33, č. 3, s. 164, 170.

¹⁹ Porov. IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária: Expresívny príznak. In: *Jazykovedný časopis*, 1970, roč. 21, č. 2, s. 154 – 158.

²⁰ Porov. IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: Z teórie výskumu expresivity. O pojme jazyková expresivita., s. 165.

²¹ Porov. ZIMA, J.: *Expresivita slova v súčasnej češtině. Studie lexikologická a stylistická*. Praha : Nakladatelství Československé Akademie věd, 1961.

²² IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária: Aktualizovaná expresivita lexikálnych prostriedkov. In: *Jazykovedné štúdie 11. Jónov zborník*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1971, s. 31.

²³ ZIMA, J.: *Expresivita slova v súčasnej češtině*, s. 11.

Metodologické otázky

Cieľom nášho výskumu je analyzovať emocionálne vyjadrenie a expresívnu výrazovosť v recenziách literárnokritického typu. Zameriavame sa na expresívne alebo emocionálne vyjadrenie v hodnotiacich častiach recenzií, z pochopiteľných dôvodov. Práve klasifikačná – hodnotiacia časť (vety) v recenziách odhaľujú axiologické stanovisko literárneho kritika, recenzenta, teda jeho pocit, vôľu, umelecký, estetický zážitok, postoj k dielu: ide teda o jav skutočnosti hodnotenia, ktoré môže byť kladné alebo záporné, a v ktorom sa najviac sústreďujú emocionálno-expressívne výrazy.²⁴

Výskumnú vzorku sme získali z dvoch literárnych periodík: *Fraktál* a *Knihy na dosah*²⁵; a z dvoch mienkotvorných periodík: týždenníka *.týždeň* a denník *Pravda* so zreteľom na rok 2021.

Z nich sme vybrali 80 reprezentatívnych literárnokritických recenzií so snahou o istú rovnováhu medzi recenziou v mienkotvornom (n=40) a recenziou v literárnom (n=40) médiu. Nie všetky recenzie, ktoré boli prítomné v ročníku periodík, mohli byť súčasťou analýzy expresivity a emocionality, niektoré recenzie v sebe nemali vôbec klasifikačné stanovisko, mali len informatívny (deskriptívny alebo interpretačný charakter), teda neboli pre náš cieľ relevantné.

Za pomoci kvalitatívnej jazykovej analýzy v rámci nášho cieľa sledujeme komparatívne odlišnosti medzi hodnotiacim stanoviskom v literárnom a mienkotvornom periodiku cez mieru využitia expresívnych a emocionálnych jazykových prostriedkov.

Expresívnosť a emocionálnosť v súčasnej literárnokritickej recenzii

Expresívnosť a emocionálnosť sa výraznejšie prejavovala najsilnejšie v literárnom časopise vtedy, keď sa prezentovalo záporné axiologické stanovisko k dielu. Naopak, v novinárskej podobe literárnokritickej recenzii sme zaznamenávali pomerne málo negatívnych typov recenzií, niežeby v literárnom priestore bola snaha o prílišnú kritiku, ale zaznamenávame ju viacej. V literárnom periodiku oproti mienkotvorného sa teda omnoho viac prezentovala zápornejšia klasifikácia diela, a niektorí recenzenti na to využili ostrejší a britkejší jazyk. Naopak, ak sa vyjadroval kladný postoj k dielu v literárnom periodiku zaznamenávali sme emocionálno-expressívne výrazy, avšak neboli výrazné, tak ako pri zápornom.

²⁴ Vychádzame tu z troch typov viet, ktoré sa podľa Janusza Sławińskiego, poľského literárneho vedca, nachádzajú v literárnokritických textoch: **deskriptívne, interpretačné a hodnotiace (klasifikačné)** vety. Bližšie o tom pozri: SŁAWIŃSKI, Janusz: Funkcie literárnej kritiky. In: *Romboid*, 1968, roč. 3, č. 5 – 6, s. 120 – 130.

²⁵ *Knihy na dosah* (www.knihynadosah.sk) predstavuje internetový portál, ktorý sa zaoberá výlučne knižnou – literárnou produkciou. Funguje na princípe online (má pridelené ISSN) literárneho periodika, jej vydavateľom je Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach.

Pri mienkotvornom médiu sme postrehli skôr inherentné, občas adherentné, no nie až tak sofistikované expresívne či emocionálne výrazy. Dôvod môže byť predovšetkým ten, že hodnoteniu nepredchádzala hĺbková interpretácia, práve naopak, hodnotenie bolo často súčasťou úvodných slov, perexu alebo prvých dvoch odsekov, nakoľko ide o mienkotvorné médium, je to pochopiteľné, to sa snaží zaujať hodnotením diela už na začiatku. Rovnako tým, že išlo vždy o citeľný publicistický text, ktorý má uvoľnené a rovnako aj hodnotiace-emocionálne podoby. Recenzie v mienkotvornom médiu mali skôr deskriptívnejší charakter (zväčša cca 70 – 80 % textu recenzie v mienkotvornom médiu tvorí opis, prerozprávanie základnej dejovej línie diela), netýkalo sa to všetkých recenzií, bolo však len minimum, ktoré mali hlbší interpretačný záber. Expresívnosť a emocionalita tu zostávala na rovine bežnej lexikálnej hodnotiacej podoby, ako napr. *prijemné, obdivuhodné, láskavo vtipné, nízke – vysoké, čudné, vynikajúce* alebo viet typu: „*Dielo sa naozaj **vydarilo***.“²⁶ a pod. Jazyková expresívnosť a emocionálnosť v literárnom periodiku mala vyššiu mieru sofistikovanosti, mnohokrát išlo o kontextové, adherentné expresívne výrazy, na ktoré bolo nutné rozumieť kontextu, s ktorým recenzent pracoval. Ich hodnotenie vychádzalo z jasne stanovenej interpretačnej časti.

Recenzie, ktoré upozadovali expresívnosť a tiež aj emocionálnosť, boli najmä tie, ktoré reflektovali odborné (resp. vedecké) diela, tie sa vyskytovali – minimálne jeden až dva, v každom čísle *Fraktálu*. V tomto prípade sme obdobne našli pár recenzií, ktoré reflektovali odbornejšiu (i keď skôr popularizačnú) publikáciu aj v mienkotvornom periodiku *týždeň*, aj tu sme zaznamenali, že emocionálno-expresívny výraz je vynechávaný, resp. oslabenejší.

V mienkotvorných periodikách sa viacej nájdú chváliace hodnotiace emocionálno-expresívne výrazy typu: „*očarujúci román*“ alebo „*pozoruhodná knižka*“ či kniha: „*je svieža, výživná a pohltnú každého*“; „*zníe nádherne*“; spisovateľ je „*brilantný rozprávač*“. Tieto takmer nič bližšie nehovoriace hodnotenia síce vychádzajú z čitateľských, mnohokrát len na rovine povrchu, interpretácií, ktoré sa odrážajú v prevažujúcich deskriptívnych častiach recenzií, a ako z nich cítiť, sú vecou dojmu recenzenta. Spája sa to predovšetkým zo snahy autorov nielen spropagovať dielo²⁷, ale predovšetkým prezentovať svoj

²⁶ Ak používame bold, používame ho na zvýraznenie a zaznamenanie lexikálnej jednotky predstavujúcej emocionálny alebo expresívny výraz. Ak sa neuvádza inak, bold použili autori článku.

²⁷ Marketingová funkcia literárnej kritiky je v súčasnosti úplne bežnou funkciou, neraz nachádzajúcu v mediálnom priestore. Napríklad, keď sa pozorne pozrieme na to, z akého vydavateľstva sú knihy v mienkotvornom médiu recenzované (a tá pravidelnosť dokonca sa dá zdvojnásobiť, že ich píše tí istí interní alebo stáli externí redaktori), vychádza z toho, že ide o marketingový ťah. Takúto analógiu sme videli napríklad pri recenziách týždenníka *týždeň*, kedy sa opakovali pravidelne knihy z dvoch konkrétnych vydavateľstiev. Dá sa predpokladať, že buď daní redaktori čítajú a preferujú knihy týchto vydavateľstiev, alebo sa prikláňame k tomu, že vydavateľstvá a médium spolu spolupracujú a tieto médiá vytvárajú tak pre dané knihy vydavateľstva ciele (a pozitívne)

dojem, ktorý podáva publicistickým živým jazykom bez nejakej odbornej ťažkopádnosti, ktorý neraz možno nájsť práve v literárnom periodiku. Aby sme však úplne nedehtonostovali recenzie vydávané v mienkotvornom periodiku, predsa len, niektorí recenzenti, napríklad v *Knihe na dosah* sem-tam využívajú aj takýto typ hodnotiacich expresívno-emocionálnych výrazov: „*stal sa literárnou senzáciou*“; „*je pozoruhodným literárnym upozornením na dôležitosť znamení v našich životoch*“; ale bývajú a dokážu byť napojené na interpretáciu a zaujímavosť (jazykovo a štylisticky publicisticky) klasifikačné, sice v tomto, ale aj nasledujúcom prípade sú menej emocionálno-expresívne: „*Kľúčom (...) je jazyk. Nielen ten slovenský, v ktorom (...) [autor recenzovaného diela, pozn. L.Š.] imaginoval spôsobom, akým to nemohol robiť človek, ktorého rodným jazykom je slovenčina, lebo si v nej neuvedomuje tie najzvláštnejšie spojenia, keďže sú preňho samozrejme.*“ (tento citát je napríklad z Fraktálu).

V publikovaných recenziách v novinárskom priestore sa nachádzajú v rámci hodnotenia veľmi subjektívne, až osobné vyznania, ktoré pociťuje recenzent pri čítaní knihy a vytvára emocionálny a expresívny prísun jazykových výrazov: „*Prekáža mi, že kniha je obrovskou hromadou monológov alebo dialógov, ktoré nenesú žiadny zvláštny dej. Z tej dusivej kopy slov ma už naozaj šlo rozhodnúť.*“ Sice ide o typ, predovšetkým, inherentných, čiastočne adherentných expresívnych lexikálnych jednotiek, možno tu vidieť zaujímavý, v literárnych periodikách netypický, emocionálny podtext, ktorý vytvára predovšetkým publicistický priestor. Napríklad v skúmanom týždenníku *týždeň* sme si neraz všimli, až s istou pravidelnosťou, že takéto vyjadrenia, ako sme spomínali, sú súčasťou perexu, kde zaznamenávame klasifikačný emocionálne pôsobiaci kontext so snahou zaujať čitateľa recenzie. Túto pravidelnosť pripisujeme snahe o homogénnosť žánru recenzie v tomto médiu. Avšak nemožno povedať, že silnejší emocionálno-expresívny moment by sme nezaznamenávali v periodikách literárnych. Avšak ak sa pozrieme na tieto lexikálne jednotky, resp. celé expresívne výrazy či celé vety, ako je ojedinelý príklad mladého literárneho kritika Martina Makaru: *Ako ste si všimli, Sívý dom je trochu divoký kokteil, niečo ako horiaca pálenka s medom a škvarkami, domáce írečité hriatô. So štedrým zásypom bieleho, lebo drog je v tejto futuristickej geopolitickej groteske viac než januárového snehu na Kysuciach.* Vidíme v tom isté sofistikované, umelecké a cez minucióznú interpretáciu vytvorené emocionálne a expresívne hodnotenie recenzovaného diela. Výrazne sa od mienkotvorného zacitovaného textu líši, pretože sa tu prejavuje nielen úsilie o hodnotenie v snahe zaujať a vyjadriť svoj subjektívny postoj, ale aj odrážať

recenzie – t. j. majú propagačnú funkciu. (O marketingovej funkcii literárnej kritiky pozri napr.: STANKOVÁ, Mária: Vzťah marketingovej a vzdelávacej funkcie literárnej kritiky v 21. storočí. In: BUČKOVÁ, Zuzana – KAČICOVÁ PREDMERSKÁ, Anna – RUSŇÁKOVÁ, Lenka (eds): *Megatrendy a médiá 2019: Digital Universe*. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, 2019, s. 428 – 437.)

spojenie umeleckého a interpretačného (nesubjektívneho) pretavenia recenzenta vo svojom texte, t. j. nachádzame tu ono Muromského hraničné postavenie literárnej kritiky (publicistika – odbornosť – umeleckosť). Obdobnú podobu v mienkotvornom periodiku sme v našej kvalitatívnej vzorke nenašli, ale nevylučujeme, že sa nemôže v takomto typu médií nachádzať. V literárnych periodikách, ako je *Fraktál*, je typické nechávať vyznieť skôr autorský štýl, ale aj literárnokritická normovanosť, t. j. nie je tu toľká snaha o homogénnosť žánru, ako sme nachádzali v mienkotvornom médiu.

V literárnom periodiku, ktoré funguje ako internetový portál, *Knihy na dosah* si však v snahe zaujať a nevyčerpať svojich čitateľov zložitými interpretáciami ponecháva i možnosť viac publicisticky, čitateľsky, a teda aj po jazykovej a stylistickej stránke, prítlačlivých recenzií. Na rovine hodnotenia a emocionality sa to prejavuje, že nám niekedy nie je úplne jasné, z kontextu ani opisu, z čoho konkrétne recenzent vychádza. Napríklad tu autorka recenzie hodnotí, že hlavná postava „*nie je úplne dokonalá, má svoje chyby a muchy. Jej svet nie je len ružový, nie je bezproblémový*“. Ako si môžeme všimnúť niekedy sklzájú až na hranu neodborného typu recenzie a prejavuje sa to aj na rovine emocionálno-expresívneho hodnotenia: „*Ak sa teda chcete zasmiať na skutočnostiach z nášho života, ktorý je občas na hlavu, na nervy a na pohár Prosecca, určite bude táto kniha skvelou voľbou na oddychové piatkové večery (...)*“.

Recenzenti všeobecne málokedy venovali priestor ilustráciám a ich hodnoteniu; výnimku dokonca netvorí ani recenzia, ktorá je na dielo, ktoré rozpráva príbeh za pomoci nie textu, ale obrázkov, a ani recenzia komixu. V literárnom periodiku sa sem-tam vyskytovalo, a to skôr negatívne, zhodnotenie ilustrácií pri detskej knihe, čo sa akosi aj očakáva, pretože vizuálny vnem detskej knihy je pre jeho recipienta mnohokrát dôležitejší než text, a to najmä vtedy, ak ide o knihy pre deti, ktoré ešte nevedia čítať. Dávid Dziak napríklad v jednej recenzii na podobu ilustrácií, ako vidíme, vychádza aj z hlbšej interpretácie, píše: „*Symbol svetla sa využíva aj v neónových ilustráciách (...). Najmä priama reč postáv sa oddeľuje neónovo žltými znakmi – korálikami, ktoré na čitateľa môžu pôsobiť vizuálne atakujúco*“. No našli sa aj bežné emocionálne a inheretné expresívne výrazy pri hodnotení ilustrácií typu: „*Mimoriadne pôsobivé je výtvarné stvárnenie*“.

Záver

V našom príspevku sme sa snažili o vykreslenie expresívnych a emocionálnych výrazov v hodnotiacich častiach literárnokritických recenzií. Na základe našej analýzy, ktorá bola vystavaná na reprezentatívnej vzorke osemdesiatich recenzií zo štyroch periodík, a to mienkotvorných *Pravda* a *.týždeň* a špecializovaných, literárnych *Fraktál* a internetového portálu *Knihy na dosah*.

Z našich zistení vyplynulo, že emocionalita a expresivita sa využíva rôznorodo a je niekedy závislá na typu a požiadavky redakcií (snaha o homogénnosť, publicistickosť, heterogénnosť, vyznieť autorský štýl a pod.) Aj keď ide o rovnaký typ recenzie, teda zameriava sa na literárne, predovšetkým teda umelecké diela, niekedy sa objavujú aj odborné či populárno-náučné diela, vnímať v nich základný rámec odlišnosti: (1) *publicistickosť* (stráviteľnosť textu bez výrazných interpretačných častí, informačná recenzia,) a (2) *odbornosť* (interpretačná, výrazne hodnotiaci na základe literárnokritických noriem autorov). Kým v mienkotvornom sme zaznamenávali pozitívnu, jasnú emóciu, v ktorej sa odrazil dojem recenzenta, tak v literárnom časopise skôr expresívne negatívnu v snahe poukázať na nedostatky diela, resp. vyjadriť istú kritickú linku. V textoch možno badať, že literárni kritici pracujú viacej s adherentnými a kontextovými expresivitami, dokážu ju vtkať do hodnotenia nenásilne a neprvoplánovo. Ale nevynechávajú ani svoje dojmy, ktoré sú predostreté cez emocionálnosť a expresivitu – tie sme zaznamenali skôr v uvoľnenom literárnom internetovom portáli *Knihy na dosah*. V mienkotvornom médiu sa expresívnosť vyskytovala v bežných, inherentných, ale aj adherentných podobách. Keďže tieto recenzie sa až tak nezameriavajú na interpretáciu, ale na informovanosť, cítiť v nich na rovine emocionálnosti silný dojem z knihy. No zaznamenáva sa aj nie vtieravá, ale predsa len, snaha o marketingovú funkciu, ktorá je čoraz bežnejšou súčasťou dnešného literárnokritického priestoru.

Bibliografia

Pramene

.týždeň, 2021.

Pravda, 2021.

Fraktál – literatúra horizontálne a vertikálne, 2021.

Knihy na dosah, 2021.

Použitá literatúra

DOLNÍK, Juraj: *Lexikológia*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003.

ISBN 80-223-1733-0.

FINDRA, Ján: *Štylistika slovenčiny*. Martin : Osveta, 2004.

ISBN 80-8063-142-5.

FINDRA, Ján: *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin : Osveta, 2013.

ISBN 978-80-8063-404-9.

CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran,

1991. ISBN 80-222-0266-5.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária: Z teórie výskumu expresivity. O pojme jazyková expresivita. In: *Slovenská reč*, 1968, roč. 33, č. 3, s. 163 – 171.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária: Expresívny príznak. In: *Jazykovedný časopis*, 1970, roč. 21, č. 2, s. 154 – 171.

- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária: Aktualizovaná expresivita lexikálnych prostriedkov. In: *Jazykovedné štúdie 11. Jónov zborník*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1971, s. 30 – 46.
- MISTRÍK, Jozef: *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975.
- MISTRÍK, Jozef: *Štylistika*. Bratislava : Veda, 2021. ISBN 978-80-223-1892-8.
- RONČÁKOVÁ, Terézia: *Súčasný žurnalistický žánre. Nové i staronové modely v slovenských spoločenských týždenníkoch*. Ružomberok : Verbum, 2016. ISBN 978-80-561-0358-6.
- RONČÁKOVÁ, Terézia: *Žurnalistický žánre. Vysokoškolská učebnica*. Ružomberok : Verbum, 2019. ISBN 978-80-561-0736-2.
- SLANČOVÁ, Dana: *Praktická štylistika*. Prešov : Slovacontact, 1996, s. 146. ISBN 80-90141-9-X.
- SŁAWIŃSKI, Janusz: Funkcie literárnej kritiky. In: *Romboid*, 1968, roč. 3, č. 5 – 6, s. 120 – 130.
- STANKOVÁ, Mária: Vzťah marketingovej a vzdelávacej funkcie literárnej kritiky v 21. storočí. In: BUČKOVÁ, Zuzana – KAČICOVÁ PREDMERSKÁ, Anna – RUSŇÁKOVÁ, Lenka (eds): *Megatredny a médiá 2019: Digital Universe*. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, 2019, s. 428 – 437. ISBN 978-80-572-0014-7.
- STANKOVÁ, Mária: Recenzia v 21. storočí. In: MIZEROVÁ, S. – PLESNÍK, L. (Eds.): *Slavica Iuvenum XXII : Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Slavica iuvenum 2021*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostrave, 2021, s. 301 – 308. <https://doi.org/10.15452/SlavicaIuvenum.XXII.31>
- STANKOVÁ, Mária: *Literárna kritika v slovenských médiách včera, dnes a...* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2021. ISBN 978-80-223-5122-5.
- THIBAUDET, Albert: *Fyziológia kritiky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1964.
- ZIMA, Jaroslav: *Expresivita slova v súčasnej češtině. Studie lexikologická a stylistická*. Praha : Nakladatelství Československé Akademie věd, 1961.
- ŽILKA, Tibor: Expresívnosť výrazu. In: PLESNÍK, L. a kol.: *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008, s. 55 – 60. ISBN 978-80-8094-350-9.

Mgr. Lukáš Švajlenin

Katedra žurnalistiky (interný doktorand)
Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta
Hrabovská cesta 1B, 034 01 Ružomberok
svajlenin.lukas@gmail.com

Mgr. Beáta Pošteková

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky (interná doktorandka)

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

beata.postekova@gmail.com